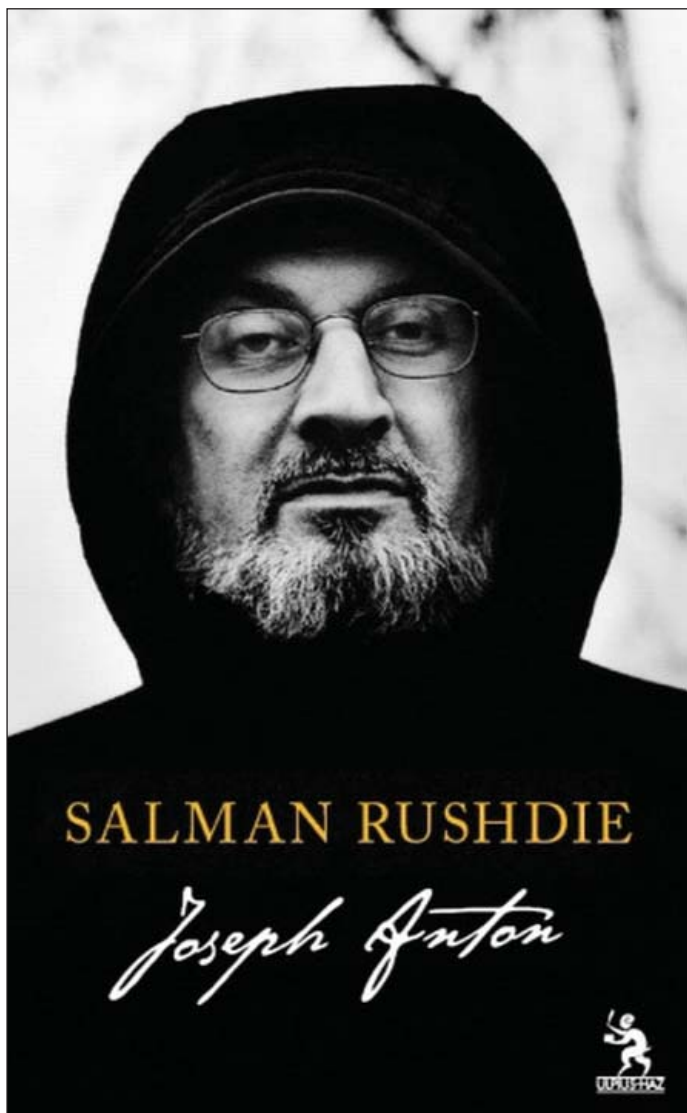

Memoár arról, ami korábban

Arról, hogy miről írt memoárt Salman Rushdie, alighanem mindenki tud. Arról, hogy a *Sátáni versek* című regényéért Khomeini Ayatollah az iszlám nevében halálra ítélte, ezért hosszú évtizeden keresztül rendkívüli védelemre szorult. Arról, hogy az 1989 februárjával kezdődő tizenhárom évben a rendőri védelem alatt hogyan élte az életét, semmit nem tudunk. Valljuk meg, Magyarországon magáról Salman Rushdie-ről is keveset tudunk, magam a magyarul hozzáférhető regényeit olvastam, de a szerzőről keveset tudtam.

Régi a kérdés, az íróit kell-e ismernünk, vagy a munkáit. A kérdést szívesen válaszolnám meg azzal, hogy a munkákat, műveket kell ismernünk, de ehhez azonnal hozzá kell tennem azt is, hogy a szerző életének, gondolkodásának ismerete nem akadályozza a művek ismeretét.

Rushdie, túl mondjuk *Az éjféli gyermekei* című regényén, mostani könyvében – most mintha tudományos akarnék lenni, de másképpen nem tudom mondani – gondolkodásának irodalmi hangoltságával fogott meg. Íróról van szó, nagy íróról, ezért úgy érzem, hogy az előző mondatnál mintha semmit nem mondtam volna, szükséges tehát legalább egy példát idézni. Amikor megkérik, hogy a kényszerű visszavonulásának időszakára válasszon magának álnevet, gondolkodás nélkül mondja ki a Joseph Anton nevet, Conradra és Csehovra gondolva. A könyv irodalmi utalásainak sorát a mostani keretek között számba sem vehetjük, azon túl, hogy Rushdie a szóban forgó tizenhárom év alatt nem akármilyen konspirációs körülmények között, mindig mások őrizete alatt és tekintete előtt élte az életét, s írta a munkáit, ráadásul pedig fontos irodalmi tanácskozásokon is részt vett, s kiemelkedő jelentőségű író társaival is találkozott, mindig az *irodalomban* létezett, s nyilván létezik ma is, utalásai, hasonlatai állandóan erre utalnak. Egyetlen megjegyzését idézem csak ennek kapcsán, egy írótalálkozóra emlékezve mondja: "Igen, az irodalom 1986-ban még fontosnak látszott. A hidegháborúnak azokban az utolsó éveiben fontos volt, hogy az olyan kelet-európai írók, mint Danilo Kiš és Czesław Miłosz, Konrád György és Ryszard Kapuściński, leírják látomásaikat a látomások nélküli szovjet rezsimmel szemben. Omar Cabezas, aki akkor Nicaragua belügyminiszter-helyettese volt, és aki megjelentetett egy memoárt, amely sandinista gerillaéletéről szólt, valamint Mahmúd Darwis, a palesztin költő olyan véleményeket fogalmazott meg, amilyeneket ritkán hallani amerikai pódiumokon; és az olyan amerikai írók, mint Robert Stone és Kurt Vonnegut, valóban bírálták az amerikai hatalmat, miközben Bellow-ék és Updike-ék befelé figyeltek, az amerikai lélekre. Az esemény végül nem a súlytalanságától, hanem a súlyától maradt emlékezetes. Igen, 1986-ban még természetesnek tűnt, hogy az írók, ahogy Shelley mondta, »a világ el nem ismert törvényhozói« legyenek, hogy higgyék, az irodalom művészete megfelelő ellensúlya a hatalomnak, és hogy az irodalomban fennkölt, nemzetközi, kultúrák közti erőltetésnek, mely Bellow nagyszerű megfogalmazásával »kicsit jobban kinyitja az univerzumot«. Húsz évvel később az elnémitott és rémült világban nehezebb lesz a szavak egyszerű embereknek ilyen állításokat megfogalmazniuk. Nehezebb, de talán nem kevésbé szükséges." Hosszú és súlyos bekezdés, valamikor majd, amikor majd ismét előtérbe kerül a történelmi érdeklődés, s az évtized-karakterológia, sokan tűnődnek majd Rushdie állításain – s a magunk tapasztalatain.

elképzелhetetlen volt...

Állításnak és ítéletnek is fontos mondatok a fentiek, mondom. Maga a könyv – nem hiába jelöli Rushdie memoárnak a műfaját – nem csupán az olvasó történeti, hanem a civil kíváncsiságát is kielégíti. Sok esetben átéljük a kulcslyukon való pillantás helyzetét, de egyetlen alkalommal sem érezzük magunkat feszélyeztetten. A kötelező, s most az állam által diktált konspiráció az elképzелhetetlen történések világába lépünk be, az állandó figyelés és az állandó kiszolgáltatottság világát ismerjük meg, miközben mindvégig érezzük, hogy mindezek mögött ott rejtezik az egyszeri és a nálánál nagyobb hatalmaknak kiszolgáltatott emberi élet. A memoár mögött pedig egy másik műfaj is felsejlik, egy Móricz-féle életem regénye típusú könyv, a bevezető részek legalábbis efféle sejtetnek. Gazdagabb is lett volna az a könyv, mint a mostani, mert Rushdie-nál az élet végtelenül árad, a beszorítottság viszont valamelyest gátat vet az elbeszélő hang áradásának. Valamelyest...

Az előbb említett, s sejtetettnek mondott teljes önéletírás egyetlen momentumát idézem csak fel. Rushdie a választásról, a maga választásáról, arról, hogy Indiából Angliába ment tanulni, így ír: "Mindenesetre ugrott, és az idő ösvényei elágaztak a lába előtt. Ő a nyugati utat választotta, és megszűnt az lenni, aki akkor lehetett volna, ha otthon marad". Hosszú oldalakkal később ezt a meditációt a következőkkel egészíti ki: "Az elvándorolt én szükségképpen heterogén lett homogén helyett, több helyhez is tartozott, inkább többszörös volt, mint egyedüli, többféleképpen reagált a létre, zavartabb volt az átlagosnál. Vajon lehetséges-e a jó érzés érdekében nem gyökértelennek, hanem többszörös gyökerűnek lenni" – kérdezi.

A maga módján a választásokat és azok következményeit elemzi a visszaszorítottság és fenyegetettség tizenhárom évével foglalkozó emlékezés is. Rushdie-nál a választás: a szabadság, a fenyegetettség ebből következett. A szabadság vállalásának legsúlyosabb következménye az önmagával folytatott küzdelem volt. "Beckett-i hangulataiban, amikor faburkolatú dolgozószobájában kuporgott – írja önmagáról –, olyan ember volt, aki elveszett a gúnyos úrban: Didi is, Gogó is egyszerre, s játszmákat játszott az elkeseredés ellen. Nem,

ő az ellentétük volt; ők reménykedtek Godotban (lám, ezért mondtam, hogy Rushdie mindig, minden idegszálával az irodalomban él – F. L.) ő viszont arra várt, amiről remélte, hogy sosem jön el. Szinte mindennap akadtak pillanatok, amikor meggörnyedt a háta, majd ismét kihúzta magát. Túl sokat evett, leszokott a dohányzásról, zihált, veszekedett magában, ököllel dörzsölte a halántékát, és mindig gondolkodott, gondolkodott lángolva, mintha a gondolkodás elégethetné a bajait. Szinte mindegyik nap így folyt: harc a reménytelenség ellen, s ezt örökre elveszítette, de örökre sosem. »Van bennünk valami – írja José Saramago -, aminek nincs neve, és mi ez a valami vagyunk«. Az a valami, aminek nem volt neve benne, végül mindig a segítségére sietett. Összeszorította a fogát, megrázta a fejét, hogy kitisztítsa a gondolatait, és megparancsolta magának, hogy férjen meg a bajával".

A tizenhárom év alatt tanúsított magatartását az előbb idézett bekezdésben foglaltak pontosan jelzik. Közben persze történt az élet, Rushdie az őszinte írók közé tartozik, válik, gyermeket nevel, új kapcsolatai alakulnak, mindezekről folyamatosan és részletekbe menően beszámol, a magánéleten túl pedig kukucskálhatunk a közélet történéseire, az "örzés" mindennapjaira, az őrzés kulisszatitkaira, az utazásokra, az írókkal és a politikusokkal való találkozásaira. Ennél a kukucskálásnál azonban fontosabb az, hogy Rushdie tudatosította a maga küzdelmének tétjét, magatartását a szabadság-ösztön működése mellett politikai tudatosság is irányította. "Teljes bizonyossággal tudta – írja megint csak önmagáról -, hogy a muzulmán közösségekben szétterjedő fanatikus rák berobban az iszlámon az iszlámon kívüli világba is. Ha szellemi csatát elveszti a világ – ha ez az új iszlám megszilárdítja a »tisztelethez« való jogát, és ellenfeleit ledorongolja, kitaszítja társadalomból, sőt, miért is ne, még meg is öli, akkor a politikai vereség következik."

Végül is ennek a tudatosságnak a vállalása teszi egyedülállóvá Rushdie hosszú évtizedét, s az erről az időszakról beszámoló munkát is. (*Salman Rushdie: Joseph Anton, Fordította: Greskovits Endre, Ulpus-ház Kiadó, 2012, 732 oldal, 4999 Ft*)

ÉLET ÉS ●
IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes előfizetési díj 1 évre 18 000 Ft
Megrendelhető a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149, 210-5159
Fax: 303-9241, e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.
Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!